

Gezinstypen na Scheiding en Externaliserend Probleemgedrag bij Adolescenten

De Rol van Geslacht en Relatiekwaliteit met (Stief)ouders

Marlieke van Mook

Universiteit Utrecht

Auteur: Marlieke van Mook (3922286)

Master: Jeugdstudies

Begeleider: Dr. I. E. van der Valk

Afdeling: Onderzoeksgroep Jeugd & Gezin

Faculteit: Sociale Wetenschappen

Datum: 17 juni 2014

Aantal woorden: 5808

Voorwoord

Voor u ligt de masterthesis ten behoeve van de Master Jeugdstudies aan de Universiteit van Utrecht. Dit onderzoek heeft als thema externaliserend probleemgedrag bij adolescenten uit scheidingsgezinnen. In Nederland is er weinig onderzoek gedaan naar de gevolgen van het wonen in een bepaald type (stief)gezin na scheiding op het externaliserend probleemgedrag bij adolescenten. Een onderzoek doen hiernaar leek mij erg interessant mede door mijn achtergrond als Sociaal Pedagogisch Hulpverlener, waarbij ik met kinderen met gedragsproblemen heb gewerkt. De keuze om te kijken naar de mate van externaliserend probleemgedrag bij adolescenten uit verschillende typen (stief)gezinnen was dan ook zo gemaakt.

Tijdens dit onderzoek is er gebruik gemaakt van de dataset ‘Scholieren & Gezinnen’ die beschikbaar is gesteld door Dr. I. E. van der Valk en Dr. E. Spruijt, waarvoor mijn dank. Daarnaast gaat in het bijzonder mijn dank uit naar Dr. I. E. van der Valk voor haar professionele ondersteuning gedurende het schrijven van deze masterthesis. Dankzij haar kritische blik en betrokkenheid ben ik trots op dit eindresultaat. Tot slot wil ik graag Astrid de Heer en Sabrina Schel – zij studeerden tegelijkertijd af voor de Master Jeugdstudies – bedanken voor alle feedback. Door de inzet van deze medestudenten heb ik de laatste puntjes op de i kunnen zetten.

Marlieke van Mook

Utrecht, 17 juni 2014

Samenvatting

Achtergrond: In Nederland scheiden jaarlijks van ongeveer 70 duizend thuiswonende kinderen de ouders. Van deze kinderen wordt ongeveer 40 procent na verloop van tijd onderdeel van een stiefgezin. In Nederland is er beperkt onderzoek gedaan naar adolescenten uit typen (stief)gezinnen na scheiding. Adolescenten uit stiefgezinnen zouden mogelijk meer externaliserend probleemgedrag vertonen dan adolescenten uit eenoudergezinnen. **Doel:** Dit onderzoek kijkt naar mogelijke verschillen in de mate van externaliserende gedragsproblemen tussen adolescenten uit verschillende typen (stief)gezinnen na scheiding met daarbij de rol van geslacht en relatiekwaliteit met (stief)ouders. **Methode:** Voor dit onderzoek is er gebruik gemaakt van cross-sequentiële data van het survey-onderzoek ‘Scholieren & Gezinnen 2006-2013’, bestaande uit gepoolde data van zes meetrondes. Hiervan is een substeekproef gebruikt met 1070 adolescenten uit scheidingsgezinnen ($M_{leeftijd} = 13.6$ jaar, $SD = 1.04$). **Resultaten:** Adolescenten uit stiefgezinnen rapporteren significant meer externaliserend probleemgedrag dan adolescenten uit eenoudergezinnen na scheiding. Adolescenten uit fulltime vadergezinnen rapporteren een significant hoger gemiddelde van externaliserend probleemgedrag dan adolescenten uit parttime moeder-, co-ouder-, co-ouder stiefmoeder- en co-ouder stiefvadergezinnen. Er is geen interactie-effect tussen geslacht en de typen (stief)gezinnen en tevens niet tussen de relatiekwaliteit met (stief)ouders en de typen (stief)gezinnen na scheiding. Geslacht en de relatiekwaliteit met (stief)ouders spelen dus geen rol in het verschil van externaliserend probleemgedrag tussen adolescenten uit verschillende typen (stief)gezinnen na scheiding. **Conclusie:** Dit explorierend onderzoek geeft een indicatie dat een co-ouderschap de meest gunstige situatie is voor adolescenten uit scheidingsgezinnen in termen van externaliserend probleemgedrag. Het is wenselijk dat er meer onderzoek wordt gedaan naar de verschillen in het welzijn van adolescenten tussen typen stiefgezinnen. Bestaande interventies die gericht zijn op scheidingskinderen in het algemeen, zouden extra aandacht moeten geven aan adolescenten uit stiefgezinnen.

Steekwoorden: Adolescenten, externaliserend probleemgedrag, gezinstypen, scheiding, geslacht, relatiekwaliteit, co-ouderschap

Introductie

In Nederland komen jaarlijks ongeveer 70 duizend thuiswonende kinderen in aanraking met een ouderlijke echtscheiding (Spruijt, 2007). Na verloop van tijd krijgt ongeveer 40 procent van deze thuiswonende kinderen te maken met een nieuwe partner van moeder en/of vader, oftewel een stiefgezin (Haverkort & Spruijt, 2012). Er zijn verschillende soorten benamingen voor stiefgezinnen. Zo wordt – afhankelijk van de ouder die een nieuwe partner krijgt – gesproken van een stiefmoedergezin of een stiefvadergezin (Spruijt & Kormos, 2010). Daarnaast kan er – mede op basis van de woonsituatie – een onderscheid worden gemaakt tussen fulltime, parttime of co-ouder stiefgezinnen (Steenhof, 2007).

Uit een groot aantal onderzoeken komt naar voren dat adolescenten uit scheidingsgezinnen gemiddeld genomen negatieve gevolgen ondervinden van de scheiding (o.a. Amato, 2010; VanderValk, DeGoede, Spruijt, Maas, & Meeus, 2004). Waar veel minder onderzoek naar is gedaan, is de vraag of daarbij verschil is tussen adolescenten waarvan de ouders wel of geen nieuwe partner hebben. Adolescenten uit stiefgezinnen vertonen mogelijk meer externaliserend probleemgedrag dan adolescenten uit eenoudergezinnen na scheiding (Fomby & Cherlin, 2007; Oliva, Arranz, Parra, & Olabarrieta, 2014; Vanassche, Sodermans, Matthijs, & Swicegood, 2014). In Nederland is onderzoek naar adolescenten uit typen stiefgezinnen tot dusverre onbelicht. Dit onderzoek zal zich dan ook richten op mogelijke verschillen in externaliserende gedragsproblemen tussen adolescenten uit verschillende typen (stief)gezinnen na scheiding. Daarbij wordt gekeken naar de woonsituatie na scheiding, het geslacht van de (stief)ouders en dat van de adolescenten en tot slot de (stief)ouder-kind relatiekwaliteit.

Gevolgen van Scheiding voor Adolescenten

Uit onderzoek blijkt dat adolescenten die een scheiding meemaken gemiddeld genomen lager scoren op emotioneel, gedragsmatig en sociaal gebied, maar ook op het gebied

van gezondheid en leerprestaties (Amato, 2010; Sun & Li, 2002). Zo hebben zij onder andere meer emotionele problemen (VanderValk et al., 2004), lagere schoolprestaties (Sun & Li, 2002), gebruiken zij vaker drugs (Spruijt, 2007), hebben zij vaker problemen met intieme relaties en vroegtijdige seks (Emery, Waldron, Kitzmann, & Aaron, 1999) en vertonen zij vaker delinquent (Vanassche, Sodermans, & Matthijs, 2010) en agressief gedrag (Fomby & Cherlin, 2007) dan adolescenten uit intacte gezinnen. Delinquent en agressief gedrag zijn voorbeelden van externaliserend probleemgedrag. Een ouderlijke echtscheiding kan voor adolescenten dus een risicofactor zijn voor externaliserend probleemgedrag.

Adolescenten uit Stiefgezinnen

Volgens onderzoek vertonen adolescenten uit stiefgezinnen gemiddeld meer externaliserend probleemgedrag dan adolescenten uit eenoudergezinnen (o.a. Fomby & Cherlin, 2007; Oliva et al., 2014; Vanassche et al., 2014). Een verklaring hiervoor is dat adolescenten uit stiefgezinnen meerdere stressvolle transities ondergaan, zoals verandering van woonplaats, school, vrienden, economische omstandigheden en de hoeveelheid contact met (groot)ouders. Het krijgen van stiefbroertjes en/of zusjes kan tevens voor stress zorgen (Dunn, 2002). Het niet kunnen omgaan met deze transities kan een toename van externaliserend probleemgedrag bij adolescenten tot gevolg hebben (Hetherington, 1999). Naast de transities, als gevolg van een ouderlijke echtscheiding en later een stiefgezin, blijken ook andere factoren van belang, namelijk: de woonsituatie na scheiding, de (stief)ouder-kind relatiekwaliteit en het geslacht van de (stief)ouder en van de adolescent. Deze zullen hieronder worden toegelicht.

Woonsituatie na Scheiding

Uit Nederlands onderzoek blijkt dat na een ouderlijke echtscheiding 74 procent van de adolescenten bij moeder woont, slechts zes procent woont bij vader en ongeveer 20 procent woont in een co-ouderschapsituatie (Spruijt & Kormos, 2010). Er komt in Nederland steeds

vaker co-ouderschap na scheiding voor (Haverkort & Spruijt, 2012). Uit een meta-analyse van Bauserman (2002) blijkt dat indien adolescenten te maken hebben met co-ouderschap, zij minder externaliserend probleemgedrag rapporteren dan adolescenten die alleen bij moeder (Lee, 2002) of alleen bij vader wonen. Dit kan verklaard worden doordat de betrokkenheid van beide ouders groter is bij co-ouderschap (Kelly, 1993). Adolescenten die te maken hebben met een co-ouderschap lijken dus minder externaliserend probleemgedrag te vertonen dan adolescenten uit eenoudergezinnen.

(Stief)ouder-kind Relatiekwaliteit

Naast de woonsituatie na scheiding blijkt de relatiekwaliteit met biologische ouders van belang voor de mate van externaliserend probleemgedrag van adolescenten. Deze relatiekwaliteit blijkt namelijk een sterk negatief verband te hebben met het welzijn van adolescenten (King, 2007). Indien de adolescent een goede relatie heeft met de uitwonende ouder, rapporteert hij/zij minder externaliserend probleemgedrag dan wanneer die relatie slechter is (King, 2007; King & Sobolewski, 2006).

De meerderheid van de adolescenten uit scheidingsgezinnen krijgt binnen vijf jaar na de ouderlijke echtscheiding te maken met een stiefouder binnen het huishouden van moeder en/of vader (Sodermans, Vanassche, & Matthijs, 2011). Uit onderzoek blijkt dat kinderen die voltijd wonen bij een (stief)ouder gemiddeld een betere relatie met deze (stief)ouder hebben dan met de (stief)ouder waar zij niet bij wonen (King, 2007; Vanassche & Matthijs, 2012). Dit wordt de *residence hypothesis* genoemd (King, 2007). Bij het opbouwen en onderhouden van een goede relatie speelt de dagelijkse interactie een rol (Hetherington, 2003). Een goede relatiekwaliteit met de inwonende stiefvader blijkt een verminderde kans te geven op het vertonen van externaliserend probleemgedrag bij adolescenten (King, 2006), terwijl de relatiekwaliteit met stiefmoeder niet gerelateerd blijkt te zijn aan het vertonen van meer of minder externaliserend probleemgedrag (King, 2007). Het wonen bij en de kwaliteit van de

(stief)ouder-kind relatie kunnen dus van groot belang zijn in het vertonen van externaliserend probleemgedrag bij adolescenten.

Geslacht van de Adolescent

Er wordt in onderzoek consistent gevonden dat jongens gemiddeld genomen meer externaliserend probleemgedrag vertonen dan meisjes (o.a. Hetherington, 2006; Skaggs & Jodl, 1999), maar dit sekseverschil blijkt niet zo eenduidig te zijn in scheidingsgezinnen. Sommige onderzoeken vinden, in lijn met algemeen geldende sekseverschillen, dat jongens meer externaliserend probleemgedrag vertonen dan meisjes na scheiding (o.a. Amato, 2001; Hetherington, 2006; VanderValk et al., 2004). Ander onderzoek vindt echter geen sekseverschil (Sun & Li, 2002).

Indien er – in de beperkt beschikbare onderzoeken hiernaar – wordt gekeken naar verschillende gezinstypen na scheiding, blijken jongens uit stiefgezinnen meer externaliserend probleemgedrag vertonen dan meisjes uit deze gezinnen (Oliva et al., 2014). In Belgisch onderzoek is gevonden dat meisjes uit stiefgezinnen meer delinquent gedrag vertonen dan meisjes uit intacte gezinnen. Terwijl jongens uit eenoudergezinnen meer delinquent gedrag vertonen dan jongens uit intacte en stiefgezinnen (Vanassche et al., 2014). In onderzoek blijkt dus inconsistentie te zijn in sekseverschillen. Hierbij lijkt er meer bewijs te zijn voor de algemene bevindingen dat jongens meer externaliserend probleemgedrag vertonen dan meisjes na scheiding. Het is echter onduidelijk of geslacht een rol speelt bij mogelijke verschillen in externaliserend probleemgedrag tussen adolescenten uit de verschillende typen (stief)gezinnen na scheiding.

Geslacht van de (Stief)ouder

Naast de rol van het geslacht van de adolescent zelf, kan ook het geslacht van de (stief)ouder – in combinatie met die van de adolescent – een rol spelen in het vertonen van externaliserend probleemgedrag. De *same-gender-hypothesis* stelt namelijk dat adolescenten

die wonen bij de ouder van hetzelfde geslacht minder (externaliserend) probleemgedrag vertonen dan adolescenten die bij de ouder van het andere geslacht wonen (Powell & Downey, 1997). Sommige onderzoeken vinden bevestiging voor de *same-gender-hypothesis* (Santrock & Warshak, 1979; Videon, 2002). Met adolescenten die wonen bij de *same-sex* ouder zou het over het algemeen beter gaan dan met adolescenten die bij de *opposite-sex* wonen (Santrock & Warshak, 1979). Demuth en Brown (2004) vinden echter in een longitudinaal onderzoek dat jongens die wonen in een eenoudergezin meer delinquent gedrag vertonen dan meisjes, ongeacht wat het geslacht van de ouder is waarbij zij wonen. Hierbij lijkt het hebben van hetzelfde geslacht van de adolescent en de ouder dus geen rol te spelen in het vertonen van externaliserend probleemgedrag (Powell & Downey, 1997). Door deze inconsistente bevindingen is het interessant om te onderzoeken of het geslacht van de ouder bij wie de adolescent woont een rol speelt in termen van externaliserend probleemgedrag.

Dit onderzoek

In dit onderzoek wordt nagegaan wat het verschil in gemiddeld externaliserend probleemgedrag is tussen adolescenten uit verschillende typen (stief)gezinnen na scheiding en wat de rol van geslacht en de relatiekwaliteit met (stief)ouders hierbij is. Hiertoe is dit onderzoek opgedeeld in vier subvragen met daarbij één of meerdere hypothesen. Om te beginnen luidt subvraag 1: *Welke typen zijn er te onderscheiden binnen (stief)gezinnen na echtscheiding?* Hierbij wordt gekeken naar de woonsituatie na scheiding en een mogelijke nieuwe partner van vader en/of moeder. Dit is een exploratieve vraag, omdat in Nederlands onderzoek nog niet eerder een overzicht is gemaakt van de verschillende soorten stiefgezinnen na scheiding. Deze geconstrueerde gezinstypen zijn gebruikt voor de beantwoording van drie subvragen, te beginnen met subvraag 2: *In hoeverre verschillen adolescenten uit de verschillende typen (stief)gezinnen na scheiding in externaliserend probleemgedrag?* Ten aanzien van deze subvraag zijn twee hypothesen geformuleerd: (1) Op

basis van eerder onderzoek wordt verwacht dat adolescenten uit stiefgezinnen na scheiding gemiddeld vaker externaliserend probleemgedrag rapporteren dan adolescenten uit eenoudergezinnen na scheiding; (2) Er wordt verwacht dat adolescenten uit een co-ouderschap situatie minder externaliserend probleemgedrag rapporteren dan adolescenten uit de andere gezinstypen. Hierna zal er in dit onderzoek worden gekeken naar verschillen in externaliserend probleemgedrag tussen jongens en meisjes uit de diverse gezinstypen na scheiding. Subvraag 3 luidt dus als volgt: *Speelt geslacht een modererende rol in de mate van externaliserend probleemgedrag tussen adolescenten uit de diverse gezinstypen na scheiding?* Ten aanzien van deze subvraag zijn twee hypothesen geformuleerd: (3) Jongens rapporteren meer externaliserend probleemgedrag dan meisjes in de verschillende vormen gezinstypen na scheiding; (4) Indien adolescenten in meerdere mate verblijven bij de *same-sex* ouder rapporteren ze minder externaliserend probleemgedrag dan wanneer ze bij de *opposite-sex* ouder verblijven. Tot slot zal er nog worden gekeken naar verschillen in externaliserend probleemgedrag in de mate van de (stief)ouder-kind relatiekwaliteit uit de diverse gezinstypen na scheiding. Hierdoor luidt subvraag 4 als volgt: *Speelt de (stief)ouder-kind relatiekwaliteit een modererende rol bij het rapporteren van externaliserend probleemgedrag tussen adolescenten uit de diverse gezinstypen na scheiding?* Op basis van de *residence hypothesis* wordt een interactie-effect verwacht waarbij: (5) Een goede relatiekwaliteit met de inwonende (stief)ouder zorgt voor minder externaliserend probleemgedrag bij de adolescent dan wanneer de relatiekwaliteit slecht is.

Methode

Steekproef

De totale steekproef ($n = 7809$) van dit onderzoek is samengesteld uit een gepoold cross-sequentieel databestand, dat wil zeggen dat de data bestaat uit gekoppelde databestanden van 2006 tot en met 2013 (met uitzondering van 2012), van het survey-

onderzoek 'scholieren & gezinnen. Voor de totstandkoming van deze dataset zijn onder adolescenten van negen tot en met zeventien jaar ($M_{leeftijd} = 13.2$ jaar) vragenlijsten afgenomen. De vragenlijsten zijn afgenomen onder adolescenten uit groep 6 tot en met 8 van de basisschool ($n = 1488$, 19.1%) en uit klas 1 tot en met 4 van het voortgezet onderwijs ($n = 6258$, 80.9%). Onder deze adolescenten waren er 4036 meisjes (51.8%) en 3759 jongens (48.2%). Het opleidingsniveau van de adolescenten is als volgt verdeeld: 741 (11.84%) volgen Praktijkonderwijs, 1399 (22.36%) is afkomstig van het VMBO, 1277 (20.41%) van het HAVO en 1998 (31.93%) van VWO of Gymnasium. De overgebleven respondenten bevonden zich in het combinatieonderwijs VMBO/HAVO of HAVO/VWO ($n = 843$, 13.47%). Van deze adolescenten wonen er 6220 (85.3%) in een intact gezin, 302 (4.2%) in een eenoudergezin en 768 (10.5%) in een stiefgezin.

In dit onderzoek is er gebruik gemaakt van een substeekproef die bestaat uit adolescenten van negen tot en met zeventien jaar uit scheidingsgezinnen ($n = 1070$, $M_{leeftijd} = 13.6$ jaar, $SD = 1.04$), waarvan 564 meisjes (52.7%) en 506 jongens (47.3%).

Procedure

Voor deelname zijn diverse scholen uit het basis- en het voortgezet onderwijs verspreid over heel Nederland benaderd. De dataverzameling is uitgevoerd onder supervisie van Dr. E. Spruijt en Dr. I. van der Valk van de Onderzoeksgroep Jeugd & Gezin van de Faculteit Sociale Wetenschappen van de Universiteit Utrecht. Wanneer scholen bereid waren om mee te werken aan het onderzoek werden ouders van de betreffende adolescenten geïnformeerd door middel van een brief, waarbij zij de mogelijkheid hadden bezwaar te maken tegen deelname van hun kind aan het onderzoek. De vragenlijst is door bachelorthesis studenten geïntroduceerd in klassen en individueel, anoniem en vrijwillig in de klas ingevuld door de adolescenten.

Meetinstrumenten

De vragenlijst voor de adolescenten bestaat uit vragen over individueel en gezinsfunctioneren. Hierbij is zoveel mogelijk gebruik gemaakt van bestaande instrumenten, waarvan de betrouwbaarheid en validiteit al afdoende zijn aangetoond. Wel is in een deel van de gevallen gewerkt met verkorte versies van verschillende instrumenten, met het oog op beperking van de totale invultijd. De gemeten concepten die worden meegenomen in dit onderzoek zullen hieronder worden toegelicht. Bij de concepten delinquentie en relatiekwaliteit is vanwege een klein verschil in de formulering van bepaalde items en/of in de antwoord categorieën en/of in het aantal gebruikte items per schaal, ervoor gekozen om de gemiddelden per meetronde te berekenen. Vervolgens zijn deze gemiddelden per meetronde gestandaardiseerd en zijn alle meetrondes samengevoegd tot een schaal. Op deze manier kon toch gebruik gemaakt worden van een optimale steekproefgrootte en konden de schalen over de meetrondes heen toch met elkaar worden vergeleken.

Gezinssituatie. Aan de adolescenten is gevraagd of de ouders getrouwd, samenwonend of gescheiden zijn. Hierbij waren er 6 antwoordcategorieën: (1) Mijn ouders zijn getrouwd (en wonen samen); (2) Mijn ouders wonen samen, maar zijn niet getrouwd; (3) Mijn ouders zijn gescheiden (en waren getrouwd); (4) Mijn ouders zijn gescheiden (waren samenwonend); (5) Mijn moeder is overleden en (6) Mijn vader is overleden. Aan de hand van dit concept zijn typen (stief)gezinnen afgeleid.

Woonsituatie na scheiding. De woonsituatie van de adolescenten na scheiding is gemeten met de vraag: “Hoeveel dagen/nachten per week woon je bij je vader en moeder?” Voor deze vraag zijn er voor de woonsituatie bij vader en moeder zeven antwoordcategorieën, variërend van 1 (niet, 0 dagen/nachten per week) tot 7 (7 dagen/nachten per week), waarbij 3 of 4 dagen/nachten bij moeder en vader wordt gezien als een co-oudersituatie.

Nieuwe partner ouders. Het inwonen van een nieuwe partner van vader en/of moeder is gemeten met de vraag: “Wie wonen er bij je vader/moeder in huis?” Voor deze vraag zijn er voor de gezinssamenstelling bij vader en moeder zes antwoordcategorieën: (1) Je vader/moeder; (2) Nieuwe partner vader/moeder; (3) Jijzelf; (4) Een of meer brussen; (5) Een of meer stiefbrussen; (6) Een of meer halfbrussen. In dit concept is alleen antwoordcategorie 2 (nieuwe partner vader/moeder) gebruikt.

Externaliserend probleemgedrag. De mate van externaliserend probleemgedrag van adolescenten is gemeten aan de hand van twee concepten, namelijk agressie en delinquentie. In de vragenlijst is een verkorte versie van de *Direct and Indirect Aggression Scales (DIAS;* Björkqvist, Lagerspetz, & Osterman, 1992) opgenomen. Elk afzonderlijk item wordt gescoord op een vierpuntsschaal, variërend van 1 (nooit) tot 4 (heel vaak). De hoofdvraag is: “Als jij boos of kwaad bent op iemand, wat doe je dan?” Een voorbeeld van een item is: “Ik ga slaan of schoppen”. De betrouwbaarheid van de schaal agressie is $\alpha = .90$.

Om vast te stellen of er bij adolescenten na echtscheiding sprake is van delinquente gedragingen, is er een verkorte versie van de Delinquentie Zelfrapportagelijst (Baerveldt, Van Rossem, & Vermande, 2003) gebruikt. In de Delinquentie Zelfrapportagelijst gaat het om gedragingen die in de afgelopen 12 maanden hebben plaatsgevonden. Elk afzonderlijk item wordt gescoord op een vierpuntsschaal, variërend van 1 (nooit) tot 4 (heel vaak). Een voorbeeld van een item is: “Ergens in een gebouw, huis of winkel ingebroken”. De betrouwbaarheid van de schaal delinquentie varieert van $\alpha = .85$ tot $\alpha = .88$; de gemiddelde betrouwbaarheidscoëfficiënt over de meetrondes is $\alpha = .86$.

Om van de *DIAS* en de Delinquentie Zelfrapportagelijst de schaal ‘externaliserend probleemgedrag’ te kunnen maken is er een Pearson correlatiecoëfficiënt (r) berekend. Deze correlatie was positief en sterk, $r(1024) = .513, p < .001$. Dit betekent dat de twee schalen konden worden samengevoegd tot ‘externaliserend probleemgedrag’.

(Stief)ouder-kind relatiekwaliteit. De kwaliteit van de relatie van de adolescent met zijn/haar (stief)vader en/of met zijn/haar (stief)moeder is gemeten met behulp van de verkorte versie van de *Network of Relationship Inventory (NRI)* (Furman & Buhrmester, 1985). Elk item wordt beantwoord aan de hand van een vijfpuntsschaal, variërend van 1 (weinig of niet) tot 5 (meer kan niet). Een voorbeeld van een item van de *NRI* is: “Waardeert je (stief)moeder de dingen die je doet?” De *NRI* bestaat uit de dimensies ruzie en steun, welke in dit onderzoek apart worden getoetst. In dit onderzoek worden de dimensies steun en ruzie gebruikt voor de relatiekwaliteit met ouders, deze zijn in alle meetjaren gevraagd. Voor de relatiekwaliteit met stiefouders wordt alleen de dimensie steun gebruikt, deze is alleen gevraagd in de meetjaren 2008 en 2009. De gemiddelde *Cronbach's Alpha* over de verschillende meetrondes heen van de dimensie steun van vader is $\alpha = .85$ en voor ruzie met vader is $\alpha = .76$. De gemiddelde *Cronbach's Alpha* over de verschillende meetrondes heen van de dimensie steun van moeder is $\alpha = .74$ en voor ruzie met moeder is $\alpha = .73$. De *Cronbach's Alpha* van steun van stiefvader is $\alpha = .92$ en van stiefmoeder is $\alpha = .93$. Voor de dimensies ruzie en steun zijn drie categorieën geconstrueerd, gebaseerd op de standaarddeviatie: lage mate (*SD* kleiner dan -1), middelmatige mate (*SD* tussen -1 en 1) en hoge mate (*SD* groter dan 1).

Analyseprocedure

Voordat de data werd geanalyseerd, is er gecontroleerd op missende waarden en mogelijke uitbijters. Door middel van *pairwise deletion* zijn uitbijters verwijderd. Daarnaast is door middel van parametrische testen gecontroleerd of er sprake is van een normaalverdeling.

Voor subvraag 1 is er een onderscheid gemaakt tussen de mogelijke verschillende gezinstypen na scheiding. Dit is gedaan door de frequenties te onderzoeken van de variabelen ‘woonsituatie na scheiding’ en ‘nieuwe partner ouders’. Door deze variabelen te bekijken zijn verschillende typen (stief)gezinnen geconstrueerd – zoals weergegeven in Tabel 1 – met

behelp van *recode into different variables*. Deze gezinstypen zijn gebruikt voor het beantwoorden van de onderzoeksvragen.

Tabel 1

Indeling (Stief)gezinstypen op Grond van Woonsituatie na Scheiding en Nieuwe Partner

Ouders

Nieuwe partner ouders →	Moeder +¹ Vader +	Moeder – Vader +	Vader – Moeder +	Vader – Moeder –
Woonsituatie na scheiding	↓			
Altijd bij moeder	Voltijd ² stiefvader	Moedergezin	Voltijd stiefvader	Moedergezin
Meestal bij moeder	Veeltijd ³ stiefvader & Deeltijd ⁴ stiefmoeder	Deeltijd stief- moeder	Veeltijd stiefvader	Meestmoeder gezin
Co-ouderschap	Co-ouder ⁵ stiefouders	Co-ouder stiefmoeder	Co-ouder stiefvader	Co-ouderschap
Meestal bij vader	Deeltijd stiefvader & veeltijd stiefmoeder	Veeltijd stiefmoeder	Deeltijd stiefvader	Meestvader gezin
Altijd bij vader	Voltijd stiefmoeder	Voltijd stiefmoeder	Vadergezin	Vadergezin

Noot. ¹ Wanneer moeder en/of vader na scheiding een nieuwe partner heeft wordt dit aangeduid met +, geen nieuwe partner wordt aangeduid met -. ² Voltijd: altijd in huis bij eenouderverblijf na scheiding; ³ Veeltijd: bijna altijd in huis bij hoofdverblijf bij de ene ouder na scheiding; ⁴ Deeltijd: af en toe in huis bij hoofdverblijfplaats bij de anders ouder; ⁵ Co: ongeveer de helft van de tijd in huis bij co-ouderschap na scheiding.

Voor subvraag 2 is het verschil tussen eenouder- en stiefgezinnen in termen van externaliserend probleemgedrag bij adolescenten getoetst middels een eenweg ANOVA. Om de verschillen te toetsen tussen adolescenten uit de verschillen typen (stief)gezinnen in de mate van externaliserend probleemgedrag is er tevens gebruik gemaakt van een eenweg ANOVA. Middels een Post Hoc test is nagegaan welke specifieke gezinstypen van elkaar

verschillen. Tot slot zijn voor subvragen 3 en 4 de moderatie-effecten van geslacht en (stief)ouder-kind relatiekwaliteit getoetst door middel van een factoriële ANOVA. Hierbij is gekeken naar interactie-effecten tussen typen (stief)gezinnen na scheiding met geslacht en typen (stief)gezinnen na scheiding met (stief)ouder-kind relatiekwaliteit in termen van externaliserend probleemgedrag.

Resultaten

Beschrijvende Statistieken

De algemene beschrijvende statistieken van de variabelen uit dit onderzoek ($n = 1070$) zijn weergegeven in Tabel 2. Uit Tabel 2 kan worden afgeleid dat 75% van de adolescenten bij moeder woont, 7.5% bij vader en 17.6% woont in een co-oudersituatie. Daarnaast valt op dat 71.8% ($n = 768$) van de adolescenten met gescheiden ouders aangeeft dat vader, moeder of beide een nieuwe partner hebben.

Tabel 2

Aantallen en Percentages van Geslacht, Gezinstype, Nieuwe Partner Ouders en Woonsituatie

Variabele	<i>n</i>	%
Geslacht	1070	
Jongens	506	47.3
Meisjes	564	52.7
Gezinstype na scheiding	1070	
Eenoudergezin	302	28.2
Stiefgezin	768	71.8
Nieuwe partner ouders	1070	
Beide geen nieuwe partner	302	28.2
Vader nieuwe partner	252	23.6
Moeder nieuwe partner	192	17.9
Beide nieuwe partner	324	30.3
Woonsituatie na scheiding	1007	
Voltijd moeder	276	27.4
Veeltijd moeder	479	47.6
Co-ouder	177	17.6
Veeltijd vader	31	3.1
Voltijd vader	44	4.4

De beschrijvende statistieken van de relatiekwaliteit tussen adolescenten en (stief)ouders zijn weergegeven in Tabel 3. In Tabel 4 staat per type (stief)gezin na scheiding het gemiddeld externaliserend probleemgedrag van adolescenten weergegeven en uitgesplitst naar geslacht. Een chi-kwadraat toets is gebruikt om de verdeling van geslacht per gezinstype te vergelijken. Deze is niet significant, $\chi^2(15, n = 1007) = 13.88, p = .53$. Dit betekent dat jongens en meisjes ongeveer gelijk zijn verdeeld over de verschillende (stief)gezinstypen na scheiding.

Tabel 3

Beschrijvende Statistieken van de Relatiekwaliteit met (Stief)ouders

Variabele	<i>n</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	Minimum	Maximum
Relatiekwaliteit met vader					
Ruzie ¹	980	1.71	.94	1	5
Steun ²	986	3.77	.96	1	5
Relatiekwaliteit met moeder					
Ruzie	1055	1.79	.83	1	5
Steun	1055	4.07	.70	1	5
Relatiekwaliteit met stiefvader					
Steun	114	2.91	1.15	1	5
Relatiekwaliteit met stiefmoeder					
Steun	120	2.92	1.17	1	5

Noot. ¹ Een lage score wijst op weinig ruzie en een hoge score op veel ruzie met (stief)ouders. ² Een lage score wijst op weinig steun en een hoge score wijst op veel steun van (stief)ouders.

Eenouder- en Stiefgezinnen na Scheiding

Een eenweg ANOVA is gebruikt om te onderzoeken of het gemiddeld externaliserend probleemgedrag van adolescent verschilt tussen eenouder- en stiefgezinnen na scheiding ($n = 1047$). De Levene's test is significant, $F(1, 1046) = 4.97, p = .03$, dus de assumptie voor homogeniteit van variantie is geschonden. Toch is er overgegaan tot toetsing door gebruik te maken van de Welch F en de Brown-Forsythe F testen. Beide testen geven hetzelfde significante resultaat, $F(1, 609.920) = 4.55, p = .03, \eta^2 = .004$. Dit betekent dat gemiddeld

externaliserend probleemgedrag significant verschilt tussen eenouder- en stiefgezinnen na scheiding. Adolescenten uit eenoudergezinnen ($M = .01$, $SD = .88$) hebben een significant lager gemiddelde op externaliserend probleemgedrag dan adolescenten uit stiefoudergezinnen ($M = .14$, $SD = 1.01$).

Tabel 4

Beschrijvende Statistieken van Gemiddeld Externaliserend Probleemgedrag bij Adolescenten uit Verschillende (Stief)gezinstypen naar Geslacht

Gezinstype na scheiding	Geslacht						Totaal		
	Jongens			Meisjes			<i>n</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>
	<i>n</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>n</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>			
Eenoudergezin	146	.14	.85	149	-.12	.90	295	.01	.88
Stiefgezin	349	.44	1.14	404	-.11	.81	753	.14	1.01
Geconstrueerde (stief)gezinstypen									
Moedergezin	68	.37	1.17	86	.10	1.04	154	.22	1.10
Voltijd stiefvadergezin	61	.40	1.11	55	-.14	.67	116	.14	.96
Meestmoedergezin	54	.15	.84	61	-.13	.98	115	.08	.92
Deeltijd stiefmoeder	52	.47	1.13	65	-.23	.80	117	.12	1.01
Veeltijd stiefvader & deeltijd stiefmoeder	67	.46	1.24	86	-.15	.55	153	.12	.96
Veeltijd stiefvader	36	.45	1.14	47	-.13	.80	83	.12	1.00
Co-ouder	34	.10	.80	17	-.51	.39	51	-.10	.75
Co-stiefmoeder	17	.07	.70	19	-.17	.83	36	-.06	.77
Co-stiefouders	25	.36	1.02	23	-.09	.92	48	.14	.99
Co-stiefvader	18	.20	.81	20	-.43	.29	38	-.13	.67
Meestvadergezin	3	-.23	.35	6	.46	1.39	9	.23	1.17
Veeltijd stiefmoeder	4	.30	.84	3	-.14	.71	7	.11	.76
Deeltijd stiefvader & veeltijd stiefmoeder	8	.15	.62	4	-.46	.23	12	-.05	.17
Deeltijd stiefvader	1	1.04	-	1	-.27	-	2	.93	.66
Vadergezin	12	.59	1.10	10	.05	.84	22	.35	.21
Voltijd stiefmoeder	11	.88	1.35	11	.40	1.49	22	.64	1.41
Totaal	471	.35	1.06	514	-.11	.84	985	.11	.98

(Stief)gezinstypen na Scheiding

Om te toetsen of gemiddeld externaliserend probleemgedrag van adolescenten verschilt tussen de (stief)gezinstypen ($n = 985$) is er tevens een eenweg ANOVA uitgevoerd.

De Levene's test is significant, $F(15, 969) = 1.91, p = .02$, dus de assumptie voor homogeniteit van variantie is ook in deze analyse geschonden. Om dit te corrigeren is er gebruik gemaakt van de Welch F en de Brown-Forsythe F testen. Beide testen geven geen significant resultaat, waarvan de Welch, $F(15, 53.579) = 1.04, p = .43$, en de Brown-Forsythe, $F(15, 140.158) = 1.24, p = .25$. Dit betekent dat het externaliserend probleemgedrag van adolescenten niet significant verschilt tussen de diverse (stief)gezinstypen.

Additioneel: acht typen (stief)gezinnen na scheiding

Uit de beschrijvende statistieken van Tabel 4 vallen echter wel verschillen in gemiddeld externaliserend probleemgedrag van adolescenten op. Adolescenten uit co-ouder-, co-stiefmoeder- en co-stiefvadergezinnen hebben een lager gemiddelde op externaliserend probleemgedrag dan adolescenten uit de andere (stief)gezinstypen. Om deze verschillen beter te bekijken, is er een grovere indeling (acht typen) van (stief)gezinstypen geconstrueerd, deze zijn te vinden in Tabel 5.

Tabel 5

Beschrijvende Statistieken van Externaliserend Probleemgedrag bij Adolescenten uit Acht Typen (Stief)gezinnen

(Stief)gezinstypen	<i>n</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>
Fulltime moeder (en stiefvader)	270	.19	1.04
Parttime moeder (en stiefvader & -moeder)	468	.08	.97
Co-ouder	51	-.10	.75
Co-ouder stiefmoeder	36	-.06	.77
Co-stiefouders	48	.14	.99
Co-ouder stiefvader	38	-.13	.67
Parttime vader (en stiefmoeder & -vader)	30	.10	.82
Fulltime vader (en stiefmoeder)	44	.49	1.22
Totaal	985	.11	.98

Bij deze acht (stief)gezinstypen is er onderscheid gemaakt in fulltime en parttime verblijven bij vader/moeder: voltijd stiefvadergezinnen en moedergezinnen zijn

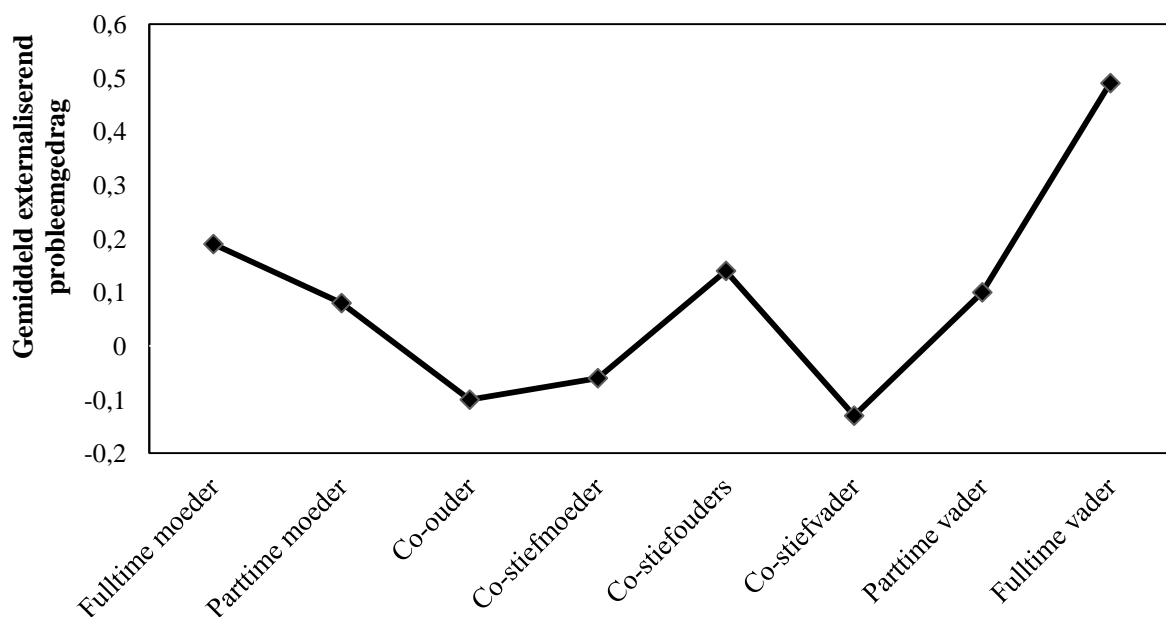
samengevoegd tot fulltime moedergezinnen (en stiefvader) en meestmoeder-, deeltijd stiefmoeder-, veeltijd stiefvader & deeltijdstiefmoeder- en veeltijd stiefvadergezinnen zijn samengevoegd tot parttime moedergezinnen (en stiefvader of –moeder). Deze fulltime en parttime gezinnen zijn op dezelfde wijze samengevoegd voor vadergezinnen. De resultaten van de analyses met de acht typen (stief)gezinnen na scheiding worden alleen getoond bij de onderzoeksvraag die nagaat of er een verschil is in externaliserend probleemgedrag bij adolescenten uit de verschillende typen (stief)gezinnen. Bij de andere onderzoeksvragen worden de resultaten met de acht typen (stief)gezinnen niet getoond, omdat de analyses geen toevoegende resultaten opleveren.

Bij het onderzoeken van een mogelijk verschil in gemiddeld externaliserend probleemgedrag van adolescenten tussen de acht stiefgezintypen ($n = 985$) is gebruik gemaakt van een eenweg ANOVA. De Levene's test is significant, $F(7, 977) = 3.16, p = .003$, dit betekent dat de assumptie voor homogeniteit van variantie is geschonden. Om toch door te kunnen gaan met deze vergelijking, is gebruik gemaakt van de Welch F en de Brown-Forsythe F testen. Beide testen geven een significant resultaat, waarvan de Welch, $F(7, 18.432) = 2.22, p = .04$, en de Brown-Forsythe, $F(7, 329.810) = 2.40, p = .02$. Dit betekent dat het type (stief)gezin een rol speelt in de mate van externaliserend probleemgedrag bij adolescenten. Een Post Hoc analyse (Games-Howell) laat echter geen significant verschil in externaliserend probleemgedrag van adolescenten zien tussen de typen (stief)gezinnen. De strenge controle op een Type I fout door de Games-Howell procedure kan de oorzaak hiervan zijn (Field, 2013).

Additionele analyses bij acht typen (stief)gezinnen na scheiding

Om het verschil van gemiddelden in externaliserend probleemgedrag van adolescenten tussen de acht typen stiefgezinnen - zoals te zien is in Figuur 1 - te bekijken is de Post Hoc analyse nogmaals uitgevoerd. Ditmaal wordt de LSD toets gebruikt, omdat deze niet

controleert op een Type I fout (Field, 2013). Hierbij zijn wel verschillen in gemiddeld externaliserend probleemgedrag te zien tussen de acht typen stiefgezinnen. Adolescenten uit fulltime vadergezinnen ($M = .49$, $SD = 1.22$) hebben een significant hoger gemiddelde van externaliserend probleemgedrag dan adolescenten uit parttime moeder- ($M = .08$, $SD = .97$), co-ouder- ($M = -.10$, $SD = .75$), co-ouder stiefmoeder- ($M = -.06$, $SD = .77$) en co-ouder stiefvadergezinnen ($M = -.13$, $SD = .67$).

Figuur 1. Gemiddeld Externaliserend Probleemgedrag bij Adolescenten uit Acht Typen (Stief)gezinnen.

Geslacht als Moderator

Een factoriële ANOVA is gebruikt om het gemiddeld externaliserend probleemgedrag van adolescenten te vergelijken tussen de verschillende (stief)gezinstypen na scheiding met daarbij de rol van geslacht als extra factor ($n = 985$). De Levene's test is significant, $F(31, 953) = 3.33$, $p < .001$, dus de assumptie voor homogeniteit van variantie is geschonden.

Toch is besloten door te gaan met het uitvoeren van de factoriële ANOVA. Verwacht wordt

dat dit geen invloed heeft op de analyses, omdat de steekproefgrootte voldoende is (Allen & Bennett, 2010).

Het hoofdeffect van het wonen in verschillende (stief)gezinstypen na scheiding op externaliserend probleemgedrag is niet significant, $F(15, 953) = 1.43, p = .12, \eta^2 = .02$. Het hoofdeffect van geslacht op externaliserend probleemgedrag is significant $F(15, 953) = 14.46, p = <.001, \eta^2 = .02$. Jongens ($M = .36, SD = .09$) rapporteren meer externaliserend probleemgedrag dan meisjes ($M = -.12, SD = .09$) na scheiding. Er is geen interactie-effect tussen (stief)gezinstype en geslacht op externaliserend probleemgedrag, $F(15, 953) = .69, p = .80, \eta^2 = .01$. Dit betekent dat het (stief)gezinstype geen andere rol speelt bij jongens en meisjes in de mate van externaliserend probleemgedrag.

Relatiekwaliteit met (Stief)ouders als Moderator

Meerdere factoriële ANOVA's zijn uitgevoerd om de interactie-effecten van de relatiekwaliteit met (stief)ouders en gemiddeld externaliserend probleemgedrag in verschillende type (stief)gezinnen na scheiding te vergelijken. De dimensies steun en ruzie zijn apart onderzocht; de resultaten staan weergegeven in Tabel 5. Bij alle vergelijkingen is niet voldaan aan de assumptie van gelijke variantie. Toch is steeds besloten door te gaan met het uitvoeren van de factoriële ANOVA. Verwacht wordt dat dit geen invloed heeft op de analyses, omdat de steekproefgrootte voldoende is (Allen & Bennett, 2010).

Geen van de factoriële ANOVA's geeft een volledig significant (interactie-) effect (zie Tabel 6). Dit betekent dat er onvoldoende statistische aanwijzingen zijn dat de relatiekwaliteit – het ervaren van steun of het hebben van ruzie – met (stief)ouders een rol speelt in de mate van externaliserend probleemgedrag bij adolescenten uit de verschillende typen (stief)gezinnen na scheiding. Wel waren twee hoofdeffecten van relatiekwaliteit op externaliserend probleemgedrag significant, betreffende ruzie met moeder, $F(15, 947) = 8.32, p = .004$, en vader, $F(15, 890) = 13.56, p = <.001$. Dit betekent dat indien er een hoge mate

van ruzie wordt ervaren door adolescenten met moeder ($M = .40$, $SD = .10$) of vader ($M = .58$, $SD = .14$) er gemiddeld meer externaliserend probleemgedrag wordt gerapporteerd dan wanneer er een lage mate van ruzie met moeder ($M = .07$, $SD = .07$) of vader ($M = .07$, $SD = .06$) wordt ervaren, ongeacht type (stief)gezin.

Naast deze significante hoofdeffecten valt in Tabel 5 op dat de p waarden van de stiefouders – over het algemeen – groter zijn dan die van de biologische ouders. Dit veronderstelt dat de biologische ouders een grotere rol spelen dan de stiefouders in de mate van externaliserend probleemgedrag bij adolescenten.

Tabel 6

Hoofd- en Interactie-effecten van Stiefgezintypen en Relatiekwaliteit met (Stief)Ouders op Externaliserend Probleemgedrag

(Stief)Ouder	<i>n</i>	Hoofdeffect gezinstypen			Hoofdeffect relatiekwaliteit			Interactie-effect ¹		
		<i>F</i>	<i>p</i>	η^2	<i>F</i>	<i>p</i>	η^2	<i>F</i>	<i>p</i>	η^2
Moeder										
Steun	978	1.30	.19	.02	2.85	.06	.01	1.10	.34	.03
Ruzie	978	.91	.56	.01	8.32	.004	.01	1.07	.38	.02
Vader										
Steun	925	.72	.76	.01	2.29	.10	.01	1.03	.43	.03
Ruzie	920	1.63	.06	.03	13.56	<.001	.02	2.08	.01	.03
Stiefmoeder										
Steun	117	.41	.97	.06	.09	.92	.002	.92	.53	.11
Stiefvader										
Steun	111	1.11	.36	.15	.97	.39	.02	.90	.57	.13

Noot. ¹ Het interactie-effect betreft een interactie tussen de typen (stief)gezinnen na scheiding en de relatiekwaliteit met (stief)ouders op externaliserend probleemgedrag bij adolescenten.

Conclusie en Discussie

In deze studie is onderzoek gedaan naar het verschil in externaliserend probleemgedrag van adolescenten uit verschillende typen (stief)gezinnen na scheiding en wat de rol van geslacht en relatiekwaliteit met (stief)ouders hierbij is. Ten eerste zijn er typen

(stief)gezinnen na scheiding geconstrueerd. Hieruit blijkt dat, in overeenstemming met eerdere cijfers, adolescenten vaker in meerdere mate verblijven bij moeder dan bij vader (Spruijt & Kormos, 2010). Indien de procentuele verdeling van het verblijven bij moeder en vader verder wordt vergeleken met het onderzoek van Spruijt en Kormos (2010) blijkt dat adolescenten meer bij vader wonen (7.5% tegenover 6%), minder in een co-oudersituatie wonen (17.6% tegenover 20%) en er meer adolescenten bij moeder wonen (75% tegenover 74%). Spruijt en Kormos hebben echter alleen data uit het jaar 2010 gebruikt van hetzelfde survey-onderzoek 'scholieren & gezinnen', terwijl in dit onderzoek gebruik is gemaakt van zes meetjaren. De cijfers uit dit onderzoek geven dus mogelijk een beter beeld weer over hoe de verdeling van verblijf bij ouders na scheiding is.

Ten tweede is gekeken naar een mogelijk verschil in de mate van externaliserend probleemgedrag van adolescenten uit eenouder- en stiefgezinnen na scheiding. Adolescenten uit stiefgezinnen rapporteren gemiddeld genomen significant meer externaliserend probleemgedrag dan adolescenten uit eenoudergezinnen na scheiding. De hypothese is dus bevestigd. Dit is in overeenstemming met het onderzoek van onder andere Vanassche en collega's (2014). Het niet kunnen omgaan met de stressvolle transitie, die samenhangen met het krijgen van een stiefgezin, lijkt hiervoor een verklaring te zijn (Hetherington, 1999).

Daarnaast is gekeken naar een mogelijk verschil in de mate van externaliserend probleemgedrag van adolescenten uit een co-ouderschap situatie en andere typen (stief)gezinnen na scheiding. Adolescenten uit fulltime vadergezinnen rapporteren een significant hoger gemiddelde van externaliserend probleemgedrag dan adolescenten uit parttime moeder-, co-ouder-, co-ouder stiefmoeder- en co-ouder stiefvadergezinnen. Adolescenten uit de co-ouderschapgezinnen – met uitzondering van de co-ouder stiefouders gezinnen – rapporteren dus significant gemiddeld minder probleemgedrag dan adolescenten uit fulltime vadergezinnen. De hypothese is dus deels bevestigd. Deze bevinding is in

overeenstemming met eerder onderzoek van Bauserman (2002). Een co-ouderschapsituatie zorgt mogelijk voor een gunstigere omgeving doordat ouders zich geen zorgen hoeven te maken over de voogdij van hun kind (Breivik & Olweus, 2006). Bovendien kunnen adolescenten gemakkelijker een band behouden met beide ouders en ervaren mogelijk een betere ouder-kindrelatie. Daarnaast zouden er minder financiële problemen zijn, omdat de adolescent bij vader én bij moeder woont (Bauserman, 2002).

Ten derde is onderzocht of geslacht een modererende rol speelt in de mate van externaliserend probleemgedrag tussen adolescenten uit verschillende (stief)gezinstypen na scheiding. Uit dit onderzoek blijkt dat jongens significant meer externaliserend probleemgedrag rapporteren dan meisjes. Dit is in lijn met onderzoek van onder andere Amato (2001) en Hetherington (2006). Op basis van de *same-gender-hypothesis* werd verwacht dat indien adolescenten in meerdere mate verblijven bij de *same-sex* ouder, ze minder externaliserend probleemgedrag rapporteren dan wanneer ze bij de *opposite-sex* ouder verblijven (Powell & Downey, 1997). Er is in dit onderzoek echter geen interactie-effect gevonden tussen geslacht en de typen (stief)gezinnen na scheiding, hierdoor lijkt het in termen van externaliserend probleemgedrag niet uit te maken dat jongens en meisjes bij vader of moeder verblijven na scheiding. De hypothese is dus niet bevestigd. Dit is in lijn met het onderzoek van Demuth & Brown (2004) waarbij jongens uit eenoudergezinnen meer externaliserend probleemgedrag vertonen dan meisjes, ongeacht of ze wonen bij vader of moeder. In dit onderzoek is exploratief gekeken naar een mogelijke interactie tussen geslacht en het wonen in verschillende typen (stief)gezinnen na scheiding op externaliserend probleemgedrag. Dit onderzoek bevestigt de *same-sex-hypothesis* niet, dat eerder onderzoek dit wel heeft gevonden kan komen door methodologische tekortkomingen als een kleine of een niet gerandomiseerde steekproef (Santrock & Warshak, 1979).

Ten vierde is onderzocht of de relatiekwaliteit met (stief)ouders een modererende rol speelt in de mate van externaliserend probleemgedrag tussen adolescenten uit de verschillende (stief)gezinstypen na scheiding. Op basis van de *residence hypothesis* (King, 2007; Vannasche & Matthijs, 2012) werd een interactie-effect verwacht waarbij een goede relatiekwaliteit met de inwonende (stief)ouder zorgt voor minder externaliserend probleemgedrag van de adolescent dan wanneer de relatiekwaliteit slecht is. In dit onderzoek is er echter geen volledig interactie-effect gevonden tussen de relatiekwaliteit met (stief)ouders en de verschillende typen (stief)gezin na scheiding, hierdoor lijkt het in termen van externaliserend probleemgedrag niet significant uit te maken of de relatiekwaliteit met de inwonende (stief)ouder goed of slecht is. De hypothese is dus niet bevestigd. Volgens King (2007) speelt de relatiekwaliteit met de stiefmoeder geen rol in de mate van externaliserend probleemgedrag bij adolescenten uit een stiefgezin. In dit onderzoek wordt deze bevinding bevestigd; voor zowel stiefmoeder als -vader werden er geen volledige interactie-effecten gevonden tussen de relatiekwaliteit en de verschillende typen stiefgezinnen op externaliserend probleemgedrag van adolescenten.

In tegenstelling tot relatiekwaliteit met de ouders van de adolescent lijkt het er, op basis van de resultaten, op dat stiefouders een kleinere rol spelen dan de biologische ouders in de mate van externaliserend probleemgedrag. Dit betekent dat de ouders mogelijk een belangrijkere rol spelen in de mate van externaliserend probleemgedrag bij adolescenten dan de stiefouders. Dit kan worden verklaard aan de hand van de *primacy of biology hypothesis* (King, 2007), die stelt dat adolescenten een hechtere band hebben met de biologische ouders dan met de stiefouders.

Beperkingen, Sterke Punten, Vervolg Onderzoek en Implicaties voor de Praktijk

In dit onderzoek zijn er verschillende beperkingen te noemen. Ten eerste is dit onderzoek cross-sequentieel wat betekent dat er geen causale uitspraken kunnen worden

gedaan. Een andere beperking is dat er over de verschillende meetjaren heen geen consistente manier aangehouden is in het gebruik van meetinstrumenten. Dit betekent dat er een statistische oplossing is gezocht waarbij zo min mogelijk informatie verloren zou gaan. Als laatste beperking valt er nog te noemen dat enkele typen (stief)gezinnen na scheiding slechts weinig voorkwamen in deze steekproef, waardoor hierover geen betrouwbare uitspraken konden worden gedaan.

Naast de beperkingen zijn er tevens sterke punten van dit onderzoek te noemen. Er waren in Nederland nog geen cijfers bekend over de verschillende typen (stief)gezinnen na scheiding. De cijfers uit dit onderzoek geven dan ook een indicatie van de verdeling van adolescenten in verschillende typen (stief)gezinnen. Tevens is er nog niet eerder gekeken naar verschillen tussen adolescenten uit verschillende typen (stief)gezinnen na scheiding in termen van externaliserend probleemgedrag. Bovendien zijn geslacht en de relatiekwaliteit meegenomen als extra factoren om te kijken of deze een rol spelen in de verschillen van externaliserend probleemgedrag tussen adolescenten uit de verschillende typen (stief)gezinnen na scheiding. Meer onderzoek is nodig om deze mechanismen beter in kaart te brengen. Dit onderzoek kan dus als uitgangspunt worden gebruikt voor vervolgonderzoek naar typen (stief)gezinnen na scheiding in Nederland en de mate van externaliserend probleemgedrag bij adolescenten.

Voor vervolg onderzoek zouden er naast de zelfrapportage van adolescenten tevens gezinsleden bevroegd kunnen worden. Hierdoor kunnen de rapportages van gezinsleden worden vergeleken met die van de adolescent zelf. Daarnaast kunnen er meerdere factoren worden meegenomen die mogelijk een rol spelen in de relatie tussen de verschillende typen (stief)gezinnen en de mate van externaliserend probleemgedrag zoals sociaaleconomische status, leeftijd en communicatie en conflicten tussen (stief)ouders.

In de praktijk richten interventies zich op scheidingskinderen in het algemeen, maar uit dit onderzoek komt naar voren dat extra aandacht voor adolescenten uit stiefgezinnen wenselijk is. Meer onderzoek naar typen (stief)gezinnen na scheiding en de samenhang met externaliserend probleemgedrag bij adolescenten zou meer duidelijkheid kunnen geven over welke situatie het meest gunstig is voor de adolescent uit scheidingsgezinnen in termen van het welzijn van adolescenten. Dit onderzoek geeft een indicatie dat adolescenten uit scheidingsgezinnen het beste zouden kunnen verblijven in een co-ouderschapsituatie.

Referenties

- Allen, P. J., & Bennett, K. (2010). *PASW statistics by SPSS: A practical guide version 18.0*. South Melbourne, Australia: Cengage Learning.
- Amato, P. R. (2001). Children of divorce in the 1990s: An update of the Amato and Keith (1991) meta-analysis. *Journal of Family Psychology, 15*, 355-370. doi:10.1037//0893-3200.15.3.355
- Amato, P. R. (2010). Research on divorce: Continuing trends and new developments. *Journal of Marriage and Family, 72*, 650-666. doi:10.1111/j.1741-3737.2010.00723.x
- Baerveldt, C., Rossem van, R., & Vermande, M. (2003). Pupils' delinquency and their social networks: A test of some network assumptions of the ability and inability models of delinquency. *The Netherlands Journal of Social Sciences, 39*, 107-125
- Bauserman, R. (2002). Child adjustment in joint-custody versus sole-custody arrangements: A meta-analytic review. *Journal of Family Psychology, 16*, 91-102. doi:10.1037//0893-3200.16.1.91
- Björkvist, K., Lagerspetz, K. M. J., & Osterman, K. (1992). *The direct and indirect aggression scales*. Vasa, Finland: Abo Akademi University, Department of Social Sciences.
- Breivik, K., & Olweus, D. (2006). Adolescent's adjustment in four post-divorce family structures: Single Mother, stepfather, joint physical custody and single father families. *Journal of Divorce & Remarriage, 44*, 99-124. doi:10.1300/J087v44n04_07
- Demuth, S., & Brown, S. L. (2004). Family structure, family processes, and adolescent delinquency: The significance of parental absence versus parental gender. *Journal of Research in Crime & Delinquency, 41*, 58-81. doi:10.1177/0022427803256236
- Dunn, J. (2002). The adjustment of children in stepfamilies: Lessons from community studies.

- Child and Adolescent Mental Health*, 7, 154-161. doi:10.1111/1475-3588.00028
- Emery, R. E., Waldron, M., Kitzmann, K. M., & Aaron, J. (1999). Delinquent behavior, future divorce or nonmarital childbearing, and externalizing behavior among offspring: A 14-year prospective study. *Journal of Family Psychology*, 13, 568-579. doi:10.1037/0893-3200.13.4.568
- Field (2013). *Discovering statistics using IBM SPSS statistics*. London, England: Sage.
- Fomby, P., & Cherlin, A. J. (2007). Family instability and child well-being. *American Sociological Review*, 72, 181-204. doi:10.1177/000312240707200203
- Furman, W., & Buhrmester, D. (1985). Children's perceptions of the personal relationships in their social networks. *Developmental Psychology*, 21, 1016-1024. doi:10.1037/0012-1649.21.6.1016
- Haverkort, C., & Spruijt, E. (2012). *Kinderen uit nieuwe gezinnen: handboek voor school en begeleiding*. Houten: Lannoo Campus.
- Hetherington, E. M. (1999). Chapter I. Family functioning and the adjustment of adolescent siblings in diverse types of families. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 64, 1-25. doi:10.1111/1540-5834.00045
- Hetherington, E. M. (2003). Social support and the adjustment of children in divorced and remarried families. *Childhood*, 10, 217-236. doi:10.1177/0907568203010002007
- Hetherington, E. M. (2006). The influence of conflict, marital problem solving and parenting on children's adjustment in nondivorced, divorced and remarried families. In A. Clarke-Stewart, & J. Dunn (Eds.), *Families count: Effect on child and adolescent development* (pp. 203-237). New York: Cambridge University Press.
- Kelly, J. B. (1993). Current research on children's postdivorce adjustment: No simple answers. *Family and Conciliation Courts Review*, 31, 29-49. doi:10.1111/j.174-1617.1993.tb00281.x

- King, V. (2006). The antecedents and consequences of adolescents' relationships with stepfathers and nonresident fathers. *Journal of Marriage and Family*, 68, 910-928. doi:10.1111/j.1741-3737.2006.00304.x
- King, V. (2007). When children have two mothers: Relationships with nonresident mothers, stepmothers, and fathers. *Journal of Marriage and Family*, 69, 1178-1193. doi:10.1111/j.1741-3737.2007.00440.x
- King, V., & Sobolewski, J. M. (2006). Nonresident fathers' contributions to adolescent well-being. *Journal of Marriage and Family*, 68, 537-557. doi:10.1111/j.1741-3737.2006.00274.x
- Lee, M. Y. (2002). A model of children's postdivorce behavioral adjustment in maternal- and dual-residence arrangements. *Journal of Family Issues*, 23, 672-697. doi:10.1177/0192513X02023005005
- Oliva, A., Arranz, E., Parra, A., & Olabarrieta, F. (2014). Family structure and child adjustment. *Journal of Child and Family Studies*, 23, 10-19. doi:10.1007/s10826-012-9681-2
- Powell, B., & Downey D. B. (1997). Living in single-parent households: An investigation of the same-sex hypothesis. *American Sociological Association*, 62, 521-539. doi:10.2307/2657424
- Santrock, J. W., & Warshak, R. A. (1979). Father custody and social development in boys en girls. *Journal of Social Issues*, 35, 112-125. doi:10.1111/j.1540-4560.1979.tb00816.x
- Skaggs, M. J., & Jodl, K. M. (1999). Chapter VI. Adolescent adjustment in nonstepfamilies and stepfamilies. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 64, 127-149. doi:10.1111/1540-5834.00050
- Sodermans, A., Vanassche S., & Matthijs K. (2011). Gedeelde kinderen en plusouders: De

- verblijfsregeling en de gezinssituatie na scheiding. In D. Mortelmans, I. Pasteels, P. Bracke, K. Matthijs, J. van Bavel, & C van Peer (Eds.), *Scheiding in Vlaanderen*. Leuven: Acco.
- Spruijt, E. (2007). *Scheidingskinderen: Overzicht van recent sociaal wetenschappelijk onderzoek naar de gevolgen van ouderlijke scheiding voor kinderen en jongeren*. Amsterdam: Uitgeverij SWP.
- Spruijt, E., & Kormos, H. (2010). *Handboek scheiden en de kinderen: Voor de beroepskracht die met scheidingskinderen te maken heeft*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Steenhof, L. (2007). Schatting van het aantal stiefgezinnen. *Bevolkingstrends*, 55, 19-23. Voorburg/Heerlen: CBS.
- Sun, Y. & Li, Y. (2002). Children's well-being during parent's marital disruption process: A pooled time-series analysis. *Journal of Marriage and Family*, 64, 742-762. doi:10.1111/j.1741-3737.2002.00472.x
- VanderValk, I. E., DeGoede, E, Spruijt, A.P., Maas, C.J.M., & Meeus, W.H.J. (2004). Gezinsstructuur en internaliserend en externaliserend probleemgedrag van adolescenten en jongvolwassenen: Een longitudinaal groeicurveonderzoek. *Kind en Adolescent*, 25, 150-164. doi:10.1007/BF03060910
- Vanassche, S., & Matthijs, K. (2012). Deeltijds versus voltijds stiefouderschap. De relatie tussen stiefouders en stiefkinderen in moedergezinnen, vadergezinnen en verblijfscoouderschap na scheiding. *Tijdschrift voor Sociologie*, 33, 267-295.
- Vanassche, S., Sodermans, A., & Matthijs, K. (2010). *Divorce, delinquent behaviour and substance use among adolescents: The role of parental characteristics*. Leuven: K.U. Leuven, Centrum voor Sociologisch Onderzoek.
- Vanassche, S., Sodermans, A., Matthijs, K., & Swicegood, G. (2014). The effects of family

type, family relationships and parental role models on delinquency and alcohol use among Flemish adolescents. *Journal of Child and Family Studies*, 23, 128-143. doi:10.1007/s10826-012-9699-5

Videon, T. M. (2002). The effects of parent-adolescent relationships and parental separation on adolescent well-being. *Journal of Marriage and Family*, 64, 489-503. doi:10.1111/j.1741-3737.2002.00489.x